

REGION AZJI I PACYFIKU – POD ZNAKIEM POSTĘPU W PRZEZWYCIEŻENIU PODZIAŁU CHIN I KOREI

Rok 2000 w regionie Azji i Pacyfiku zapisał się dwoma niezwykle, dla wielu wręcz nieoczekiwanymi, wydarzeniami politycznymi. Pierwszym z nich było historyczne spotkanie przywódców obydwu państw koreańskich w czerwcu. Drugie zaś, które miało miejsce na chińskiej scenie politycznej, wiązało się z otwarciem bezpośredniego połączenia komunikacyjnego między ChRL a Tajwanem oraz z wizytą (po raz pierwszy od zakończenia wojny domowej w 1949 roku) przedstawiciela partii Kuomintangu w Pekinie, w listopadzie ubiegłego roku. Znaczenia tych faktów nie można nie docenić, gdyż dowodzą one jednoznacznie, że proces przezwyciężenia podziału Korei i Chin nabral wyraźnego przyspieszenia, a perspektywy rozwiązania tych zimnowojennych pozostałości w regionie znacznie się poprawiły. Wśród innych istotnych wydarzeń należy wymienić trzeci szczyt ASEM w Seulu, czyli spotkanie przywódców państw UE i Azji Wschodniej. Wyjątkowość tego wydarzenia we współczesnych stosunkach międzynarodowych polega na tym, że jest to jedyny przykład międzyregionalnego – czy nawet międzycywilizacyjnego – dialogu między Europą reprezentującą chrześcijaństwo a Azją Wschodnią z jej tradycją konfucjańską.

OŻYWIENIE DIALOGU CHRL–TAJWAN

W podzielonym państwie chińskim w roku 2000 miały miejsce liczne wydarzenia i inicjatywy, które nadały nową jakość relacjom między ChRL a Tajwanem.

W lutym 2000 władze ChRL opublikowały dokument Zasada jednych Chin a kwestia Tajwanu, w którym z całym naciskiem stwierdzono, że *de facto* i *de iure* Tajwan pozostaje nierozłączną częścią Chin, w związku z czym zadaniem polityki ChRL jest zapewnienie suwerennej zwierzchności i integralności terytorialnej państwa chińskiego. Przypomniano również, że zjednoczenie może się dokonać środkami pokojowymi wedle formuły „jeden kraj – dwa systemy”¹.

Publikacja powyższego dokumentu nie była przypadkowa, ponieważ 18 marca 2000 r. na Tajwanie miały odbyć się wybory prezydenckie, w których faworytem był przewodniczący Demokratycznej Partii Postępu (*Democratic Progressive*

---

¹ *The One-China Principle and the Taiwan Issue. The Taiwan Affairs Office and Information Office of the State Council People's Republic of China, Pekin 2000.*

Party – DPP) Chen Shui-bian. Podobnie jak ustępujący prezydent Tajwanu Lee Teng-hui, był on zwolennikiem ogłoszenia deklaracji niepodległości przez Tajwan, argumentując, że procesy państwowo-twórcze i kształtowanie się tajwańskiej tożsamości narodowej zaszły dostatecznie daleko, aby podjąć taką decyzję. „Tajwanizacja” Republiki Chińskiej nabiera coraz większego znaczenia, o czym świadczą następujące fakty. W 1998 r. dochód na 1 mieszkańca Tajwanu wyniósł ponad 13 tys. USD, a dla porównania w 1959 r. – 122 USD. Nie mogło to nie mieć wpływu na ewolucję poglądów mieszkańców Tajwanu, na ich poczucie własnej tożsamości i odrębności. Według badań opinii społecznej, przeprowadzonych w styczniu 1993 r., 48,5% mieszkańców wyspy identyfikowało się jako Chińczycy, 16,7% jako Tajwańczycy a 32,7% jako Tajwańczycy i Chińczycy jednocześnie. Takie same badania, przeprowadzone w październiku 1999 r. przyniosły całkiem odmienne rezultaty, gdyż 10,1% społeczeństwa identyfikowało się jako Chińczycy, 39,7% jako Tajwańczycy a 45,7% jako Tajwańczycy i Chińczycy².

18 marca 2000 r. wybory prezydenckie na Tajwanie wygrał Chen Shui-bian¹, zdobywając 39% wszystkich głosów i pokonując przedstawiciela Kuomintangu, co okazało się wydarzeniem wręcz o historycznym znaczeniu, gdyż zwycięzca reprezentował opozycyjną partię DPP, która przełamała monopol rządów Kuomintangu na Tajwanie od 1949 roku. Najważniejsze było wszakże to, że Chen Shui-bian szedł do wyborów pod hasłami niepodległości Tajwanu. Ponieważ jednak nie uzyskał on poparcia większości społeczeństwa i zważywszy na wstrzeżliwość USA oraz zdecydowane stanowisko ChRL wyrażone w *Białej księdze*, po wygranych wyborach wycofał się z niepodległościowej retoryki o czym świadczy fragment inauguracyjnego przemówienia wygłoszonego 20 maja 2000 r.: „Ludzie po obydwu stronach Cieśniny Tajwańskiej podzielają te same dziedziczne, kulturowe i historyczne cechy. Opierając się na zasadach demokracji i równości, tworząc warunki dla współpracy w duchu zaufania, wierzymy, że przywódcy obydwu stron posiadają wystarczającą mądrość i wyobraźnię, aby w przyszłości wspólnie rozwiązać problem «jednych Chin».

W pełni uświadamiam sobie, że jako prezydent Republiki Chińskiej wybrany na 10 kadencję muszę przestrzegać konstytucji, zapewnić suwerenność, godność i bezpieczeństwo naszego kraju, jak również dobrobyt wszystkich obywateli. Zatem tak długo jak rząd ChRL nie użyje siły przeciwko Tajwanowi, zapewniam, że w czasie sprawowania mojego urzędu nie ogłoszę deklaracji niepodległości i nie zmienię nazwy państwa. Nie będę domagał się wprowadzenia do konstytucji zapisu o stosunkach międzypaństwowych, jak również nie będę popierał referendum w sprawie zmiany *status quo* Tajwanu w odniesieniu do kwestii niepodległości lub zjednoczenia”³.

Powyższy fragment przemówienia odczytano jednoznacznie jako krok pojednawczy wobec władz w Pekinie i uznano, że otwierano drogę do negocjacji,

² *ROC and Asia-Pacific Stability*, „Taipei Journal”, 25 sierpnia 2000, s. 7; zob. też: Lee Teng-hui, *Understanding Taiwan*, „Foreign Affairs”, 1999, nr 6, s. 9–14.

³ „Taipei Journal” z 21 maja 2000 r.

w których ważną rolę mogłyby odegrać powołane w 1991 roku pozarządowe fundacje, które w swej istocie ze względu na usytuowanie i powiązania realizują politykę rządów obydwu państw. Stanowiły je: na Tajwanie Fundacja Wymiany ponad Cieśniną (*Straits Exchange Foundation – SEF*), a w ChRL Stowarzyszenie na rzecz Stosunków Cieśniny Tajwańskiej (*Association for Relations Across the Taiwan Straits – ARATS*). Po raz pierwszy przedstawiciele obydwu instytucji spotkali się 10 kwietnia 1993 r. w Pekinie, a ich przewodniczący – 27 kwietnia 1993 r. w Singapurze. Ten fakt należy traktować jako wydarzenie bezprecedensowe we wzajemnych stosunkach, gdyż po raz pierwszy od zakończenia wojny domowej w 1949 r. doszło do kontaktów na tak wysokim szczeblu. Na zakończenie spotkania przyjęto cztery dokumenty: 1) porozumienie o uznaniu ważności dokumentów w ChRL i na Tajwanie, 2) porozumienie o rozliczaniu usług pocztowych, 3) porozumienie o ustanowieniu sposobów i metod komunikowania się, 4) wspólne oświadczenie obydwu przywódców. W latach 1993–1995 odbyło się siedem spotkań przywódców obydwu instancji, ale nie zaowocowały one żadnymi ważnymi decyzjami. W związku z ujawnieniem się kryzysu w stosunkach wzajemnych 16 lipca 1995 r. zawieszono rozmowy na tym szczeblu. Zostały one wznowione po trzyletniej przerwie w 1998 r., kiedy to w dniach 14–29 października przewodniczący tajwańskiej Fundacji Koo Czen-fu złożył wizytę w Szanghaju. Został on przyjęty przez prezydenta ChRL Jiang Zemina, co świadczyło o historycznej randze spotkania. W trakcie rozmów postanowiono kontynuować i zwiększyć intensywność konsultacji i wymiany między tymi dwoma instytucjami. W czerwcu 2000 r., po pierwszym w historii szczycie przywódców obu Korei, zaczęto wysuwać sugestie odnośnie do możliwości zorganizowania podobnego spotkania przywódców ChRL i Republiki Chińskiej na Tajwanie. Interesujące, że władze nie odżegnały się od tej idei, zastrzegając jedynie, że prezydent Republiki Chińskiej może przybyć na takie spotkanie w charakterze prywatnym, a nie jako przedstawiciel państwa⁴. Ten właśnie fakt najpełniej oddaje diametralną różnicę w postrzeganiu każdej ze stron, co nie może mieć w przyszłości wpływu na wzajemne stosunki i zjednoczenie państw chińskich.

Niemniej jednak w 2000 roku byliśmy świadkami nowych działań i inicjatyw, które zintensyfikowały dialog ChRL–Tajwan. Przede wszystkim należy wymienić historyczną wizytę (po raz pierwszy od powstania ChRL 1 października 1949 r.) Wu Po-siung, wiceprzewodniczącego partii Kuomintang, w Pekinie w październiku ubiegłego roku. Był on najwyższym rangą przedstawicielem Kuomintangu, który odwiedził komunistyczne Chiny od zakończenia wojny domowej. Spotkał się z wicepremierem Qian Qichenem oraz uczestniczył w zjeździe narodowości Hakka w prowincji Fujian. Partia Kuomintang, która po przegranych wyborach prezydenckich utraciła część władzy na wyspie (posiada większość w parlamencie), reprezentuje przede wszystkim interesy napływowej ludności chińskiej, bardziej skłonnej do kontaktów z lądem ze względu na powiązania rodzinne

⁴ M. Metha, *A Model for Cross-Strait Dialogue*, „Taipei Journal” z 2 lipca 2000 r.

i sentymenty. Elektorat Chen Szu-biena to miejscowi Chińczycy, którzy częściej uważają się za Tajwańczyków, oraz ludzie młodzi, krytyczni wobec ideologii komunistycznej.

Równie ważnym wydarzeniem było uruchomienie pierwszych bezpośrednich połączeń między Tajwanem a ChRL, tzw. „trzech małych połączeń” (*small three links*), transportowych, handlowych, pocztowych. Mają one na razie ograniczony charakter, gdyż dotyczą tylko obywateli i dóbr tajwańskich podróżujących i kierowanych do ChRL. Ponadto ustanowiono je na razie między należącymi do Tajwanu wyspami Kinnen i Matsu, które leżą w bliskiej odległości od łąd. Uruchomienie tych połączeń umożliwiła zmiana stanowiska władz Tajwanu, które dotychczas ze względów bezpieczeństwa zakazywały jakichkolwiek bezpośrednich kontaktów z ChRL (chodziło o przeciwdziałanie komunistycznej infiltracji). O skali zmian w nastawieniu rządu w Tajpej, świadczy również to, że nauczyciele akademicy i uczeni z ChRL uzyskali możliwość podejmowania pracy na Tajwanie⁵.

Podróże i wymiana osobowa to nowa, dynamicznie rozwijająca się dziedzina kontaktów ChRL–Tajwan. Według źródeł tajwańskich, około 10 tys. młodych ludzi z Tajwanu studiuje w ChRL ze względu na niższe koszty (udają się oni tam *via* Hongkong). W związku z tym władze w Tajpej zmuszone zostały niejako do akceptacji dyplomów wydawanych w ChRL⁶. Wymiana osobowa obejmuje również przedstawicieli prasy i mediów. Około 3 tys. dziennikarzy z Tajwanu i 300 z ChRL odwiedziło drugą stronę⁷.

Bardzo ważną dziedziną, być może nawet ważniejszą od zagadnień polityki i bezpieczeństwa w kontaktach ChRL–Tajwan jest sfera stosunków ekonomicznych, obejmująca handel i inwestycje. Niezwykłość tego fenomenu polega na tym, że ma to miejsce w sytuacji braku oficjalnych kontaktów oraz napięć i rywalizacji w stosunkach politycznych. O dynamicznym rozwoju wymiany gospodarczej między ChRL a Tajwanem świadczą następujące dane. Zatwierdzona przez tajwańskie Ministerstwo Gospodarki wartość inwestycji bezpośrednich w Chinach kontynentalnych na koniec maja wyniosła 15,3 mld USD i obejmowała około 20 tys. przedsięwzięć inwestycyjnych różnej wielkości. W rzeczywistości suma ta jest większa, gdyż uwzględniając kapitał tajwański pochodzący z państw trzecich, wartość tajwańskich inwestycji na łądzie oceniana jest na 40 mld USD. O tym, jak ważną rolę odgrywa to w ogólnym bilansie eksportu kapitału przez Tajwan, dowodzi fakt, że aż 40% tego eksportu przypada na ChRL. W filiach przedsiębiorstw międzynarodowych ulokowanych w ChRL i kontrolowanych przez kapitał tajwański zatrudnionych jest około 40 tys. specjalistów z Tajwanu⁸.

Równie wielka dynamika rozwoju charakteryzuje handel, który w ostatnich dwunastu latach wzrastał przeciętnie rocznie o 26%. W 1999 r. udział ChRL w handlu zagranicznym Tajwanu wyniósł 11,1% (Chiny to trzeci partner hand-

⁵ M. Lu, *Preparing for „Small Three Links”*, „Taipei Journal”.

⁶ C. Hsieh, *Mainland Degrees mullied*, „Taipei Journal” z 29 grudnia 2000 r.

⁷ C. Yueh-Wen, *Mainland Journalists given a wider Door*, „Taipei Journal” z 17 listopada 2000 r..

⁸ „Taipei Review” 2000, nr 8, s. 1 i 6.

lowy Tajwanu po USA i Japonii) i wzrósł z poziomu 1,7% w 1987 roku. O znaczeniu tego handlu dla Tajwanu świadczą jeszcze inne liczby. Otóż w 1999 r. zanotował on nadwyżkę w handlu z ChRL w wysokości 16,7 mld USD. Ponieważ cała nadwyżka w handlu Tajwanu za ten rok wyniosła 10,9 mld USD, oznacza to, że bez handlu z ChRL zanotowałby on deficyt w handlu zagranicznym w wysokości 5,8 mld USD. Według najnowszych danych za pierwsze 5 miesięcy roku 2000, wartość obrotów handlowych wzrosła o 27,3% w porównaniu z rokiem poprzednim, osiągając wielkość 12,4 mld USD, a nadwyżka Tajwanu wyniosła 7,4 mld USD⁹. Wielkość i dynamikę obrotów handlowych ChRL–Tajwan ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 1
Obroty handlowe (eksport + import) ChRL–Tajwan w latach 1978–1998 (w mld USD)

Rok	Wartość (w mld USD)
1978	0,05
1979	0,08
1980	0,31
1981	0,46
1982	0,28
1983	0,25
1984	0,55
1985	1,10
1986	0,96
1987	1,52
1988	2,72
1989	3,48
1990	4,04
1991	7,50
1992	10,40
1993	13,70
1994	16,50
1995	22,50
1996	23,80
1997	26,30
1998	23,970

Źródło: B. Lee, *The Security Implications of the New Taiwan*, „Adelphi Paper” 331, 1999, s. 23.

W obliczu powyższych danych nasuwa się zasadnicze pytanie o przyczyny tak dynamicznego rozwoju wewnątrzchińskich stosunków ekonomicznych, zważywszy na ograniczoną rolę czynnika politycznego jako stymulatora wzrostu, jak również fakt, że stosunki te nie są realizowane bezpośrednio, lecz pośrednio

⁹ „Taipei Journal” z 4 sierpnia 2000 r.

przez Hongkong, a w mniejszym stopniu Makau, mające status specjalnych regionów administracyjnych ChRL. Taki sposób prowadzenia handlu i inwestycji czyni je z pewnością znacznie droższymi i można sobie tylko wyobrazić, jaki mógłby osiągnąć poziom, gdyby był realizowany bezpośrednio.

Próbując udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie należy wskazać na cechy gospodarki obydwu organizmów, czynnik kulturowy, prawidłowości wewnątrz-regionalnego podziału pracy oraz politykę stosunków gospodarczych z zagranicą ChRL i Tajwanu.

Gospodarki ChRL i Tajwanu, należące do najszybciej rozwijających się w świecie, dzieli istotna różnica w poziomie rozwoju, gdyż gospodarka ChRL pozostaje słabo rozwinięta, podczas gdy Tajwan dysponuje gospodarką wysoko rozwiniętą, liczącą się w światowym układzie sił ekonomicznych. Wystarczy przypomnieć, że pod względem wielkości obrotów handlowych zajmuje 14. miejsce w świecie, a jego eksport to towary o wysokim stopniu przetworzenia. W 1999 r. 30% eksportu (47 mld USD) stanowiły towary zaawansowanej technologii (obwody scalone, notebooki, skanery, stacje dysków). Tajwan jest trzecim w świecie po USA i Japonii dostawcą elektroniki użytkowej. Dzięki wypracowanym w przeszłości nadwyżkom w handlu zgromadził on rezerwy walutowe w wysokości około 100 mld USD (trzecie pod względem wielkości w świecie), dzięki którym stał się liczącym w świecie (6. miejsce) eksporterem kapitału. Dekada lat 90. to okres wyjątkowo pomyślnego rozwoju gospodarki Tajwanu, co najlepiej ilustruje tab. 2.

Tabela 2
Niektóre wskaźniki rozwoju ekonomicznego Tajwanu

Rok	Wzrost PKB w %	Inflacja w %	Wydajność pracy w przemyśle w %	Bezrobocie w %
1990	5,4	4,1	7,5	1,7
1991	7,6	3,6	9,5	1,5
1992	7,5	4,5	3,7	1,5
1993	7,0	2,9	3,3	1,5
1994	7,1	4,1	3,5	1,6
1995	6,4	3,7	7,4	1,8
1996	6,1	3,1	5,4	2,6
1997	6,7	0,9	7,0	2,7
1998	4,6	1,7	4,4	2,7
1999	5,4	0,2	7,1	2,9

Źródło: „Taipei Journal” z 10 sierpnia 2000 r.

Gospodarka Chin, jeśli chodzi o tempo rozwoju, notuje nie gorsze osiągnięcia niż Tajwan, pamiętać jednak należy o różnicy w czasie startu rozwojowego (Tajwan w latach 50., a ChRL praktycznie od 1979 r., tj. od pierwszego roku

polityki otwarcia Denga), a także o tym, że po okupacji japońskiej Tajwan był wyżej rozwiniętą częścią Chin niż kontynent. Nie bez znaczenia są również ogromne różnice w potencjałach ludnościowych: ChRL liczy 1,250 mln obywateli, a Tajwan – 22,3 mln. Począwszy od 1979 r., przeciętne roczne tempo wzrostu w ChRL wyniosło 9,5% i należało do najwyższych na świecie. Pomimo tych osiągnięć ChRL pozostaje państwem rozwijającym się o dochodzie 860 USD na 1 mieszkańca (kilkanaście razy mniej niż na Tajwanie). Wskaźnik Rozwoju Humanistycznego w wysokości 0,701 plasuje ChRL na 98. miejscu w świecie, podczas gdy Tajwan mieści się w pierwszej dwudziestce. ChRL jest największym wśród państw rozwijających się odbiorcą inwestycji bezpośrednich dzięki oferowanym korzystnym warunkom. W 1997 r. wyniosły one 45,3 mld USD, a w 1998 – 45,5 mld USD¹⁰. Według danych tygodnika „The Economist” udział sektora prywatnego (przemysł, rolnictwo, usługi) w wytwarzaniu produktu krajowego ChRL sięga 53%¹¹.

Strukturalne cechy gospodarek ChRL i Tajwanu sprawiają, że są one naturalnymi partnerami współpracy, o dużym poziomie komplementarności wynikającym z różnic w poziomie płac i rozwoju technologicznego. Tajwan dzięki wysokiemu poziomowi rozwoju, wydajności pracy oraz oszczędnościom może dokonywać inwestycji zagranicznych. Odwrotnie jest w gospodarce ChRL, gdzie ma miejsce silny popyt na inwestycje spowodowany niższym poziomem oszczędności wewnętrznych – co wprost wynika z niższego poziomu rozwoju. Ten fakt bierze się pod uwagę w polityce zagranicznej ChRL, która nastawiona jest na szerokie wykorzystanie oszczędności zagranicznych w rozwoju gospodarczym. Ekonomicznej komplementarności obydwu gospodarek towarzyszy jednolitość kulturowo-cywilizacyjna wynikająca z przynależności do chińskiego kręgu kulturowego, która nie stwarza żadnych problemów w komunikacji wzajemnej. Język, znajomość obyczajów i tradycji, podobieństwo praktyk kupieckich ukształtowanych w południowych Chinach, a nade wszystko przynależność do konfucjańskiego systemu wartości sprawiają, że nie są to tradycyjne transakcje międzynarodowe, lecz w istocie rzeczy wewnętrzniechińskie, realizowane w dużym stopniu przez powiązania rodzinne po obydwu stronach cieśniny¹².

Specyfiki stosunków ekonomicznych ChRL–Tajwan nie sposób zrozumieć, jeśli nie uwzględnimy tendencji w międzynarodowym podziale pracy w regionie Azji Wschodniej i Pacyfiku. Otóż na początku lat 80. nastawiona proeksportowo gospodarka Tajwanu, a także Hongkongu (reprezentują one podobny poziom rozwoju technologicznego), stanęła w obliczu rosnącej konkurencji ze strony innych gospodarek w regionie, dysponujących tańszą siłą roboczą oraz z tytułu wzrostu kosztów produkcji ze względu na rosnące koszty postępu technologicznego i siły roboczej.

¹⁰ E. Steinfield, *Beyond the Transition: China's Economy at Century's End*, „Current History”, wrzesień 1999, s. 271–275.

¹¹ „The Economist” z 19 czerwca 1999 r.

¹² Ten fakt sprawia między innymi, że znaczną część wymiany ChRL–Tajwan tworzą transakcje nielegalne realizowane indywidualnie lub przez mały biznes. Warto nadmienić także, że istnieje co prawda bezpośrednia linia żeglugaowa łącząca porty obydwu państw, ale kursujące tam statki mogą przewozić tylko towary państw trzecich. Zob. „Taipei Review”, 2000, nr 8.

W tej sytuacji, aby utrzymać konkurencyjność, musiały one obniżyć koszty poprzez przeniesienie najbardziej pracochłonnych gałęzi produkcji na obszary o niższych kosztach robocizny. Nadarzała się ku temu znakomita okazja, gdyż w 1979 r. ChRL przystąpiła do realizacji polityki otwarcia na gospodarkę światową, w związku z czym podjęła działania na rzecz liberalizacji handlu zagranicznego i przepływu inwestycji bezpośrednich. Warto przy tej okazji podkreślić, że ChRL, decydując się na import kapitału, preferowała inwestycje bezpośrednie, a nie kredyty, obawiając się pułapki zadłużenia w przyszłości. Wiązało się to jednak z koniecznością akceptacji obcej własności w gospodarce socjalistycznej. Na początku lat 80. w ChRL przeprowadzono dekolokalizację w rolnictwie, dzięki czemu na rynku pracy pojawiło się dodatkowo 100–150 mln osób, co rzecz jasna przyczyniło się do obniżenia i tak już niskich stawek płac.

Wszystkie te pozytywne bodźce ekonomiczne płynące z gospodarki ChRL w latach 80. zostały dostrzeżone przez kapitał z Tajwanu i Hongkongu, który wykorzystując niższe koszty produkcyjne z tytułu niższych płac zaczął lokować w południowej części Chin kapitał w roboczołonnych gałęziach, a następnie eksportować efekty ich produkcji. Dotyczyło to takich wyrobów jak: torby i artykuły podróżnicze, zabawki tradycyjne i elektroniczne, tekstylia, odzież, obuwie, parasole. Na przykład 80–90% tajwańskiej produkcji wszelkich toreb i obuwia wytwarza się w południowych Chinach. Natomiast w przypadku Hongkongu 100% zabawek i ponad 50% tekstyliów przeznaczonych na eksport jest również tam produkowanych. W miarę upływu czasu zmieniała się branżowa struktura inwestycji tajwańskich w ChRL. W połowie lat 90. Z kolei dominującą pozycję zajmowały inwestycje w przemyśle petrochemicznym, maszynowym i metalowym. Kolejna faza inwestycji, która rozpoczęła się w latach 1999–2000, obejmuje branże średnio technologicznie zaawansowane takie jak przetwórstwo żywności oraz montaż elektroniki użytkowej¹³. Na przykład w pierwszym kwartale roku 2000 inwestycje w branży komputerowej i informatyce wzrosły o 330% i wyniosły 320 mln USD. W całym półroczu inwestycje tajwańskie w elektronice miały około 65% udziału¹⁴.

Z takiego podziału pracy między gospodarkami ChRL i Tajwanu wynikają obopólne korzyści: dla gospodarki ChRL – związane z modernizacją technologiczną i menedżerską, zatrudnieniem i dochodami z eksportu, dla tajwańskiej zaś – podstawowy zysk polega na tym, że porzucając specjalizację w starych gałęziach, może ona podjąć jednocześnie nową w bardziej technologicznie zaawansowanych branżach.

Można mówić o jeszcze jednym efekcie tak rozwijającej się współpracy ekonomicznej, a mianowicie o powstaniu wysoce zintegrowanego transgranicznego regionu ekonomicznego, który obejmuje południowe prowincje ChRL sąsiadujące z Hongkongiem, Hongkong i Tajwan. Określa się go mianem Regionu Wielkich Chin (*Greater China Region*). Każda z jego trzech części składowych

¹³ B. Naughton (red.), *The China Circle. Economics and Electronics in the PRC. Taiwan and Hong Kong*, Waszyngton 1997.

¹⁴ „Taipei Review”, 2000, nr 8; „Taipei Journal” z 30 lipca 2000 r.

spełnia właściwie dla siebie funkcje produkcyjne, finansowe, zarządzania, eksportu i importu, które są komplementarne i wzajemnie się uzupełniają. Tak więc południowe regiony ChRL dostarczają wykwalifikowanej i taniej siły roboczej, surowców oraz stwarzają dogodnie w sensie organizacyjno-prawnym warunki do zakładania przedsiębiorstw zagranicznych i wspólnych przedsięwzięć z firmami ChRL. Hongkong odgrywa rolę pośrednika między gospodarką ChRL a gospodarką światową, dysponując ku temu sprawnymi instytucjami (banki, hurtownie, firmy eksportowo-importowe) oraz doświadczeniem w finansach, handlu i zarządzaniu produkcją. Przedsięwzięcia produkcyjne w ChRL są finansowane przez banki Hongkongu, a dolar Hongkongu znajduje się w obiegu południowych prowincji ChRL obok waluty narodowej tego kraju, remimbi. Gospodarka Tajwanu zaś jest źródłem kapitału i technologii transferowanych *via* Hongkong, a także półfabrykatów, kadry menedżerskiej i wykwalifikowanych specjalistów, których łączna liczba jak wspomniano wynosi około 1 mln osób¹⁵.

Rozwój stosunków ekonomicznych nie byłby możliwy bez odpowiedniej polityki rządów obydwu stron, przy czym od razu należy wskazać, że rząd ChRL wykazuje w tym względzie większą inicjatywę i otwartość, o czym świadczy fakt, że w 1988 r. Rada Państwa ChRL przyjęła ustawę o preferencyjnym traktowaniu inwestycji przez obywateli Tajwanu. Co się tyczy w ogóle inwestycji pochodzących z Hongkongu i Tajwanu, to ChRL traktuje je jako „specjalne inwestycje wewnętrzne”, w związku z czym zawsze mogą one liczyć na ułatwienia i życzliwe traktowanie ze strony centralnych i lokalnych decydentów. Taka postawa wynika z uchwalonej przez parlament ChRL w 1994 r. Ustawy o ochronie inwestycji przez rodaków z Tajwanu. Aby ułatwić inwestowanie temu kapitałowi, utworzono specjalne strefy ekonomiczne w południowych i nadmorskich prowincjach przylegających do Hongkongu i Tajwanu, takich jak: Guang-dong, Fujian, Shenzhen, Zhuhai, Shantou i Xiamen. Towarzyszyła temu decentralizacja decyzji dotyczących inwestycji zagranicznych. Od 1988 r. o inwestycjach nie przekraczających 30 mln USD decydowały władze prowincji, a w wyniku przeprowadzonych reform administracyjno-podatkowych przyznano prowincjom prawo do zatrzymywania u siebie 70% wpływów z eksportu. Nic więc dziwnego, że wzmogło to zainteresowanie władz lokalnych współpracą transgraniczną.

Nieco inną postawę wobec współpracy gospodarczej z ChRL zajmował i zajmuje nadal rząd w Tajpej, który obawiał się, że taka wymiana jednostronnie wzmocni ChRL i stworzy zagrożenie dla bezpieczeństwa wyspy. Ze względu na stały nacisk środowisk biznesu i sektora prywatnego zmuszony został jednak do zmiany postawy i liberalizacji odnośnych przepisów. W 1985 r., a więc jeszcze przed zniesieniem stanu wojennego, zezwolono na pośredni handel z ChRL. Po 1987 r. stopniowo liberalizowano handel, rozszerzając listę towarów, które mogły być pośrednio eksportowane i importowane z ChRL. Co się tyczy inwestycji bezpośrednich przedsiębiorstw tajwańskich, to musiały one uzyskiwać zgodę

¹⁵ J. Khanna (red.), *Southern China. Hong Kong and Taiwan: Evolution of a Subregion Economy*, Waszyngton 1995.

rządu, ale w 1993 r. wprowadzono przepis mówiący o tym, że inwestycje o wartości do 1 mln USD nie wymagają zgody rządu. Jak już wspomniano, spora część inwestycji tajwańskich jest realizowana z pominięciem rządu, w związku z czym podaje się wartość oficjalnie zaakceptowanych inwestycji oraz wartość szacunkową, która może być dwukrotnie większa.

Dwojakiego rodzaju czynniki będą w najbliższym czasie kształtować stan stosunków ekonomicznych ChRL–Tajwan.

Pierwszy z nich wiąże się z koniecznością rozszerzenia inwestycji na sektor bankowo-finansowy. Z punktu widzenia przedsiębiorstw tajwańskich istotne jest korzystanie w ChRL z usług własnych banków, a nie banków państw trzecich, gdyż obniża to ich pozycję konkurencyjną. Świadomy tego faktu rząd w Tajpej 21 sierpnia 2000 r. podjął decyzję umożliwiającą bankom tajwańskim zakładanie filii w ChRL, której ustawodawstwo przewiduje taką możliwość. Będzie to z pewnością jakościowo nowe wydarzenie, które przyczyni się do zdynamizowania współpracy gospodarczej¹⁶.

Drugim, o wiele bardziej istotnym czynnikiem, który ma szansę wręcz zrewolucjonizować stosunki ekonomiczne ChRL–Tajwan, jest spodziewane przyjęcie obu organizmów do WTO. Decyzji w tej sprawie należy oczekiwać na przełomie 2000/2001 roku. Jeśli tak się stanie, to strony tego wielostronnego porozumienia handlowego, czyli ChRL i Tajwan, muszą podjąć bezpośrednie rozmowy o ustanowieniu cel w handlu wzajemnym i innych procedurach handlowych. W konsekwencji obydwie strony muszą zdecydować się na handel bezpośredni i otwarcie bezpośrednich linii komunikacyjnych i łączności.

Należy podkreślić, że przystąpienie Tajwanu do WTO odbędzie się według uzgodnionej jeszcze w 1992 r. między ChRL a USA formuły, zgodnie z którą Tajwan przystąpi do tej organizacji nie jako państwo, ale jako „oddzielny obszar celny Tajwanu”. Godząc się na to, ChRL liczy na uzyskanie koncesji handlowych w postaci klauzuli najwyższego uprzywilejowania ze strony USA.

Wydarzenia w stosunkach ChRL–Tajwan w 2000 roku ujawniły, że możliwa jest realizacja trzech scenariuszy. Pierwszy to ogłoszenie niepodległości przez Tajwan, drugi stanowi połączenie z ChRL (czego zwolennikami są członkowie partii Kuomintang). Mają one jednak na razie małe szanse realizacji. Trzeci wariant to utrzymanie *status quo* w sensie politycznym i rozwijanie jednocześnie intensywnej współpracy ekonomicznej i kulturalnej, które w długim okresie będą w sposób trwały wiązać obydwie części Chin.

PRZYCZYNY I KONSEKWENCJE SZCZYTU KOREAŃSKIEGO

Podzielona Korea to kolejny zimnowojenny relikw w regionie, który do chwili obecnej nie został rozwiązany przez zjednoczenie tego państwa, aczkolwiek należy stwierdzić, że w 2000 roku po spektakularnym spotkaniu przywódców obydwu państw perspektywy te znacznie się przybliżyły.

¹⁶ *Taiwan banks looks to set up on mainland*, „Taipei Journal” z 25 sierpnia 2000 r.

Należy przypomnieć, że podział Korei utrwalił się na dobre po wojnie koreańskiej (1950–1953), która formalnie zakończyła się podpisaniem porozumienia rozejmowego 27 lipca 1953 r. w Phanmudzomie przez USA, ChRL i Koreę Północną (Republika Korei nie podpisała tego dokumentu).

Akt zawieszenia broni na Półwyspie Koreańskim przewidywał co następuje: 1) obydwa państwa koreańskie rozdzielono strefą zdemilitaryzowaną o szerokości 4 km (po 2 km z każdej strony), 2) zawieszenie broni będzie nadzorowane przez ONZ za pośrednictwem Komisji Nadzoru Państw Neutralnych, którą tworzyły Czechosłowacja, Polska, Szwecja i Szwajcaria, 3) nastąpi wymiana jeńców wojennych, a obydwa państwa koreańskie nie będą podnosić liczebności swych wojsk, 4) obydwa państwa będą prowadzić negocjacje w celu zjednoczenia.

Wkrótce po podpisaniu układu rozejmowego USA i Republika Korei podpisały 1 października 1953 r. Układ o wspólnej obronie, który obowiązuje do chwili obecnej i sankcjonuje obecność 37 tys. żołnierzy USA w Korei Południowej.

Kontakty między państwami koreańskimi zostały nawiązane dopiero w 1971 r. za pośrednictwem Czerwonego Krzyża. 4 lipca 1972 r., ku zaskoczeniu opinii międzynarodowej, rządy Korei Północnej i Południowej wydały wspólny komunikat, w którym porozumiały się co do katalogu zasad zjednoczenia. Zgodziły się mianowicie na wyrzeczenie użycia siły w procesie pokojowego zjednoczenia poprzez niezależne koreańskie działania. Porozumienie to zostało osiągnięte w wyniku tajnych misji dyrektora Południowokoreańskiej Centralnej Agencji Wywiadowczej i wicepremiera KRLD. W 1973 roku w rozwijającym się dialogu nastąpił zastój, po załamaniu rozmów prowadzonych przez przedstawicieli Czerwonego Krzyża, który trwał aż do 1990 r.

W 1990 r. rozpoczęły się po raz pierwszy od chwili podziału rozmowy międzyrządowe na najwyższym szczeblu. Ich historyczne znaczenie polegało na tym, że delegacjom przewodniczyli premierzy obydwu państw. Po pięciu takich spotkaniach w 1991 r. obydwa rządy koreańskie podpisały dwa dokumenty, które po dzień dzisiejszy stanowią traktatową podstawę rozwijania stosunków wzajemnych. Pierwszy to Zasadniczy Układ o pojednaniu, nieagresji oraz wymianie i współpracy (Basic Agreement on Reconciliation, Non-aggression, and Exchange and Cooperation), podpisany 13 grudnia 1991 roku. Drugi dokument o nazwie Wspólna Deklaracja o denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego (Joint Declaration on Denuclearization of the Korean Peninsula), podpisano 31 grudnia. Po ratyfikacji i wymianie stosownych dokumentów weszły one w życie w styczniu 1992 r.

Osiągnięte porozumienie w postaci układu zasadniczego wносиło nową jakość do stosunków między państwami koreańskimi, ze względu na fakt, że było w swej istocie traktatem międzynarodowym podpisanym przez premierów obydwu rządów, a następnie przeszło procedurę ratyfikacyjną. Ma ono zatem daleko większe znaczenie od deklaracji z lipca 1972 roku gdzie obydwie strony wzajemnie się uznawały za podmioty państwowe, co było wręcz historycznym wydarzeniem, gdyż wcześniej uporczywie każda ze stron odmawiała racji istnienia drugiej. Kolejnym ważnym elementem zawartym w tym dokumencie

były zapisy o sposobach i metodach osiągania jedności Korei, takich jak: handel, wspólna eksploatacja zasobów naturalnych, realizacja wspólnych inwestycji, budowa połączeń kolejowych i drogowych, uruchomienie połączeń morskich i lotniczych, łączenie rodzin, ułatwienia w podróży, uruchomienie poczty.

Osiągnięte w 1992 r. porozumienie realizowano z największym trudem ze względu na wzrost napięcia spowodowany podjęciem przez stronę północnokoreańską programu nuklearnego i raketowego oraz śmierć wieloletniego przywódcy KRLD Kim Il-sunga 8 lipca 1994 r. Związany z tym problem sukcesji władzy przez jego syna Kim Jong-ila w połączeniu z kryzysem ekonomicznym uniemożliwiał Korei Północnej podejmowanie działań w polityce zagranicznej¹⁷.

W 1998 r. nowo wybrany prezydent Republiki Korei I Kim De-dzung¹ zainicjował politykę pojednania wobec północnego sąsiada, określaną mianem *sunshine policy*, której celem było wspieranie wszelkich działań służących zjednoczeniu Korei. W inauguracyjnym przemówieniu wygłoszonym 25 lutego 1998 r. prezydent wyraził gotowość do spotkania na szczycie z przywódcą Korei Północnej. Od tego czasu I Kim De-dzung¹ wykorzystywał każdą okazję, aby ponawiać wezwanie do organizacji szczytu i wymiany specjalnych wysłanników. Najważniejsze w tych działaniach okazało się ogłoszenie przez niego w dniu 9 marca 2000 r. tzw. Deklaracji Berlińskiej podczas wykładu na Wolnym Uniwersytecie Berlińskim pt.: „Wnioski ze zjednoczenia Niemiec a problem koreański”. Deklaracja ta, adresowana do Korei Północnej, kładła nacisk na rozwiązanie następujących problemów: a) poparcie dla odbudowy gospodarki Korei Północnej, b) zakończenie zimnej wojny na Półwyspie Koreańskim i ustanowienie pokojowych stosunków między państwami koreańskimi, c) definitywne rozwiązanie problemu rozdzielonych rodzin, c) zorganizowanie spotkania na szczycie przywódców państw koreańskich.

Rząd Korei Północnej, rozwijając stosunki z USA, Japonią i innymi państwami Zachodu, nie mógł nie odrzucić propozycji sąsiada z Południa. Dzięki zachętom i pośrednictwu ChRL udało się na władzach północnokoreańskich wymóc zgodę na spotkanie na szczycie. Ważną rolę mediatora odegrał tu poprzedni dowódca Chińskiej Armii Narodowowyzwoleńczej, gen. Zhao Nangi, który wykonał kilka misji w stolicach obydwu państw¹⁸.

Szczyt koreański doszedł do skutku dzięki zmianom w polityce wewnętrznej i zagranicznej w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej, które zdaniem obserwatorów są początkiem procesu, który ma uczynić ją „normalnym krajem”, uczestnikiem społeczności międzynarodowej. W ubiegłym roku w północnokoreańskiej prasie zaczęto lansować koncepcję uczynienia z tego kraju mocarstwa wojskowo-ekonomicznego (*KangsongTaeguk*), co oznaczało zmianę jakościową, gdyż największy priorytet przypisano nauce, technologii, gospodarce i sile wojskowej. Interpretuje się to jako odchodzenie od rewolucyjnej ideologii ukierunkowanej na indokrynację ludzi, przymus i utrzymanie reżimu. Potwierdzeniem

¹⁷ Zobacz poprzednie edycje „Rocznika Strategicznego”.

¹⁸ *Special reports: North Korea in 2000*, „Vantage Point”, grudzień 2000.

tendencji na rzecz otwierania się Korei Północnej niech będzie fragment artykułu redakcyjnego w organie komunistów koreańskich „Rodong Shiumun” z 4 lipca 2000 r.: „Oczywiście naszym celem jest utrzymanie czujności rewolucyjnej w budowie socjalizmu. Ale już przeszłością są czasy, kiedy budowę socjalizmu można było opierać na samych wartościach ideologicznych. Pomyślna budowa socjalizmu wymaga łączenia ideologii socjalistycznej z wymogami rewolucji naukowo-technologicznej i *know-how*. To zaś wymaga, abyśmy byli otwarci na naukowe i technologiczne osiągnięcia różnych państw”¹⁹.

Bez trudu można zauważyć, że w oficjalnej retoryce oznacza to nawiązanie do koncepcji ideologicznych państw realnego socjalizmu Europy Środkowej i Wschodniej z lat 60., w której odwoływano się do konieczności połączenia rewolucji socjalistycznej i naukowo-technicznej. Jak skończył się ten eksperyment, dowiodła późniejsza historia. Zatem to, co się dzieje obecnie w Korei Północnej, to nic innego jak próba selektywnego otwarcia na świat zewnętrzny ze względu na bankructwo polityki autarkii i konieczność wykorzystania zewnętrznych zasobów ekonomicznych dla rozwoju. Chronologiczny wykaz działań w 2000 roku Korei Północnej przedstawia się następująco:

5 stycznia – nawiązanie stosunków dyplomatycznych z Włochami,

9 lutego – podpisanie Układu o przyjaźni i współpracy z Rosją,

5–7 kwietnia – ósma runda negocjacji Korea Północna–Japonia na temat ustanowienia stosunków dyplomatycznych,

8 maja – nawiązanie stosunków dyplomatycznych z Australią,

29–30 maja – północnokoreański przywódca Kim Jong-il złożył tajną wizytę w ChRL, gdzie spotkał się z prezydentem Jiang Zeminem,

28 lipca – minister spraw zagranicznych Korei Północnej Paek Nam-Sun spotkał się w Bangkoku z sekretarzem stanu USA M. Albright,

12 lipca – Korea Północna i Filipiny nawiązały stosunki dyplomatyczne,

19–20 lipca – Prezydent Rosji W. Putin złożył oficjalną wizytę w KRLD,

27 lipca – Korea Północna po raz pierwszy uczestniczyła w posiedzeniu Regionalnego Forum ASEAN jako 23 uczestnik,

21 sierpnia – prasa północnokoreańska doniosła, że minister spraw zagranicznych tego kraju zaproponował państwu UE nawiązanie stosunków dyplomatycznych,

9–12 października – wysłannik Korei Północnej złożył wizytę w USA, przeprowadzając polityczne konsultacje w departamencie stanu,

23–25 października – historyczna wizyta sekretarza stanu USA M. Albright w Korei Północnej, gdzie spotkała się z Kim Jong-ilem,

25–28 listopada – delegacja Unii Europejskiej złożyła wizytę w Korei Północnej,

9–10 grudnia – oficjalna wizyta Kim Jong-ila w ChRL,

12 grudnia – Północna Korea i Wielka Brytania nawiązują stosunki dyplomatyczne.

¹⁹ C. Bonk-uk, *A Different Economic Strategy*, „Vantage Point”, grudzień 2000, s. 12.

Oceniając zwiększenie międzynarodowej aktywności Korei Północnej, można dostrzec dwie prawidłowości.

Po pierwsze, zaakceptowano Republikę Korei jako partnera w dialogu i współpracy na rzecz zjednoczenia Korei. Jest to zasadnicza zmiana, ponieważ do tej pory Koreę Południową traktowano jako kolonię USA.

Po drugie, charakterystyczny jest wzrost aktywności i otwarcia w stosunku do mocarstw działających w regionie. Spośród nich największą rolę odgrywają stosunki z ChRL, ze względu na dwukrotne wizyty na najwyższym szczeblu a także fakt, że chińskie wzory reform są wzorem do naśladowania w Korei Północnej.

Pierwsze od czasu powstania dwóch państw koreańskich spotkanie na szczycie doszło do skutku w dniach 13–15 czerwca 2000 r. w Phenianie. Po jego zakończeniu przyjęto Wspólną Deklarację Północ–Południe (South-North Joint Declaration). W tym kilkunastostronicowym dokumencie znalazło się kilka sformułowań o istotnym znaczeniu dla procesu unifikacji państw koreańskich.

Po pierwsze, stwierdzono w nim, że istnieją wspólne elementy w koncepcjach zjednoczenia obydwu stron, tj. Południa w postaci koncepcji konfederacji i Północy w postaci luźnej federacji. Taka formuła zjednoczeniowa wynika z faktu, że obydwie państwa koreańskie mają podmiotowość prawną-międzynarodową, są uznawane dyplomatycznie, a od 1991 r. należą do ONZ.

Po drugie, potwierdzono zgodnie, że proces zjednoczenia Korei powinien opierać się na zasadach i środkach uzgodnionych we wspólnym komunikacie z 1972 r. i Układzie zasadniczym z 1992 roku.

Po trzecie, uzgodniono szereg praktycznych działań na rzecz zbliżenia, aby uwiarygodnić deklaracje złożone na szczycie. Ich katalog był całkiem niemały i obejmował: wymianę wizyt obywateli, członków rozdzielonych rodzin w Seulu, ogłoszenie wspólnej deklaracji w dniu 15 sierpnia z okazji wyzwolenia spod japońskiej okupacji, zainstalowanie bezpośredniego połączenia telefonicznego między dowództwami obydwu armii, wspólny przemarsz reprezentacji obydwu państw podczas igrzysk olimpijskich w Seulu, sformowanie wspólnej reprezentacji na piłkarskie mistrzostwa świata w 2002 r., instytucjonalizację współpracy gospodarczej.

Język i treść przyjętej deklaracji są absolutnym nowum i rokoją nadzieje na zdynamizowanie wewnątrzkoreańskiego dialogu, gdyż obydwie strony, dotąd nie uznające się wzajemnie, stwierdzają co następuje: „uznaje się, że istnieją wspólne elementy w propozycjach Południa, zmierzających do utworzenia konfederacji, i inicjatywy Północy utworzenia federacji, które stwarzają wystarczającą podstawę do zjednoczenia”²⁰.

Wśród wymienionych przedsięwzięć najwięcej uwagi poświęcono wymianie gospodarczej, traktując ją bardzo kompleksowo, przez odniesienie się takich problemów, jak: infrastruktura komunikacyjna, gwarancje rządów dla bezpieczeństwa transakcji, wspólne inwestycje, handel i współpraca instytucji bankowych

²⁰ L. Jong-heon, *Year for Inter-Korea Thaw*, „Vantage Point”, grudzień 2000, s. 18.

i finansowych. Według danych południowokoreańskich handel wewnątrzkoreański i wymiana osobowa rosła bardzo szybko, zwłaszcza w okresie ostatnich dwóch lat. Co się tyczy handlu to jego dynamika przedstawiała się następująco.

Tabela 3**Handel wewnątrzkoreański w latach 1989–1999 (w mln USD)**

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
18,724	13,466	111,266	173,426	186,592	194,547	287,291	252,039	308,339	221,943	333,430

Źródło: KOTRA, „North Korea News Letter”, styczeń 2000.

Tabela 4**Międzykoreańska wymiana osobowa w latach 1990–1999**

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
183	237	257	18	12	536	146	1015	3317	5599

Źródło: <http://www.unikorea.go>

Podsumowując dotychczasowe działania na rzecz zjednoczenia Korei, można pokusić się o sformułowanie kilku wniosków.

Po pierwsze, dynamika dialogu wewnątrzkoreańskiego dotychczas w większym stopniu była warunkowana sytuacją międzynarodową. Tak było na początku lat 70. (zbliżenie chińsko-amerykańskie) i lat 90. (koniec zimnej wojny). W ostatnich dwóch latach większą rolę odgrywają czynniki wewnętrzne w postaci większej aktywności obydwu państw. Można mówić zatem o swego rodzaju „koreanizacji” tego procesu.

Po drugie, obydwa państwa koreańskie dążą do zjednoczenia, ale jak dotąd każde z nich chce to uczynić na własnych warunkach i proponuje własną koncepcję i procedurę zjednoczeniową. Powodem jest zachowanie własnego systemu politycznego i ciągłości sprawowania władzy przez elity rządzące. Tak więc KRLD proponuje utworzyć Demokratyczną Konfederacyjną Republikę Korio, a Korea Południowa – Koreańską Wspólnotę Narodową. Na południu większy nacisk kładzie się na rozwijanie współpracy ekonomicznej, humanitarnej i kulturalnej jako podstawy dla porozumienia politycznego. Na północy zaś odrzuca się te koncepcje, proponując w zamian wycofanie sił USA z Republiki Korei, zniesienie antykomunistycznego ustawodawstwa, ograniczenie zbrojeń.

Po trzecie, ze względu na ogromne koszty ekonomiczne, regionalną równowagę sił oraz zachowanie ciągłości władzy politycznej na północy i Południu zdecydowanym poparciem cieszy się formuła stopniowego, a nie jednorazowego (jak w przypadku Niemiec) zjednoczenia, które może potrwać nawet jeszcze jedną generację.

Po czwarte, należy mieć na uwadze fakt, że pomimo powszechnego dążenia do jedności, mającego podłoże w koreańskim nacjonalizmie, istnieją poważne

przeszkody w świadomości społecznej: historyczna tradycja dominacji północy nad południem (Dynastia Korio panująca w X-XIV wieku, która zjednoczyła Koreę, wywodziła się z północy tego kraju); obawy na południu ze względu na zbyt wysokie koszty zjednoczenia i zagrożenie dla poziomu życia; wykształcenie się dwóch mentalności – na północy jako rezultat autarkii i nieznanomości świata zewnętrznego – na południu jako wynik wysokiego poziomu życia i naturalnego stąd poczucia wyższości.

Po piątę, wszelkie analogie do zjednoczenia Niemiec nie są uprawnione, o czym decyduje sytuacja międzynarodowa (brak zgody wśród mocarstw co do przyszłości zjednoczonej Korei i tego, czym ma być sojusznikiem), a także daleko większe różnice w potencjalach i czynnikach materialnych między Koreą Północną i Południową aniżeli między wschodnimi i zachodnimi Niemcami – patrz poniższa tabela.

Tabela 5
Społeczne i ekonomiczne wskaźniki Korei (1995 r.) i Niemiec (1989 r.)

Wyszczególnienie	Korea Południowa	Korea Północna	Niemcy Zachodnie	Niemcy Wschodnie
Ludność (w mln)	44,9	23,3	62,1	16,6
Dochód (na 1 mieszkańca)	10067	957	19283	5840
Eksport jako % PKB	27,7	3,3	28,3	24,5
Import jako % PKB	29,9	5,9	22,4	24,3
Śmiertelność niemowląt (liczba na 1 tys. urodzeń)	12,8	31,3	7,4	7,5
Ludność w rolnictwie	13,1	37,6	3,7	10,8
Odbiorniki radiowe (liczba na 1 tys. mieszkańców)	1003	207	830	990

Źródło „The Economist” z 10 maja 1997 r.

TRZECI SZCZYT ASEM W SEULU

Ważnym wydarzeniem w regionie Azji i Pacyfiku był trzeci szczyt ASEM (*Asia – Europe Meeting*) w Seulu. Jego znaczenie daleko wybiegło poza regionalny wymiar, ze względu na charakter i skład uczestników. Międzyregionalny dialog Europa–Azja został zainicjowany przez państwa UE. W grudniu 1994 r. Rada Europejska przyjęła nowy dokument, prezentujący podstawowe założenia strategii Unii w stosunku do państw azjatyckich (*Towards a New Strategy for Asia*)²¹. W 1995 r. UE wyraziła poparcie dla przyjęcia ChRL do Światowej

²¹ *Europe Partner for Asia. European Community Instruments for Economic Cooperation*, Bruksela 1996.

Organizacji Handlu oraz poczyniła przygotowania do rozszerzenia współpracy z Republiką Korei, Japonią i ChRL. Państwa ASEAN natomiast poparły decyzję o zaproszeniu wymienionych wyżej państw azjatyckich do dialogu z UE. Wszystkie te inicjatywy zbiegły się z nasileniem w świecie różnych form dialogu międzyregionalnego, żeby wymienić następujące: zgłoszenie podczas szczytu USA–UE w Madrycie w grudniu 1995 r. propozycji utworzenia Transatlantyckiej Strefy Wolnego Handlu (*Transatlantic Free Trade Agreement – Tafta*), propozycję USA utworzenia strefy wolnego handlu Ameryk (FTAA). Także w grudniu 1995 r. UE podpisała umowę o współpracy z MERCOSUR (Mercado del Cono Sur).

Kalendarium inicjatyw i działań związanych z powołaniem międzyregionalnego dialogu Europa–Azja określanego mianem ASEM (*Asia-Europe Meeting*) przedstawia się następująco:

październik 1994 r. – premier Singapuru Gok 1Tok Czong1 podczas wizyty we Francji po raz pierwszy przedstawia propozycję spotkania ASEM,

styczeń 1995 r. – podczas Światowego Forum Ekonomicznego w Davos przewodniczący Komisji Europejskiej J. Santer akceptuje propozycję premiera Singapuru,

listopad 1995 r. – podczas szczytu państw APEC w Osace ministrowie spraw zagranicznych reprezentujących azjatycką stronę ASEM (ASEAN + ChRL, Republika Korei i Japonia) zorganizowali pierwsze spotkanie w celu przedyskutowania formuły dialogu w ramach ASEM,

luty 1996 r. – ministrowie spraw zagranicznych i gospodarki strony azjatyckiej uczestniczyli w spotkaniu przygotowawczym w Tajlandii,

marzec 1996 r. – pierwsze spotkanie na szczycie Azja–Europa w Bangkoku z udziałem szefów państw–członków UE, Komisji Europejskiej oraz państw strony azjatyckiej,

październik 1996 r. – pierwsze spotkanie Forum Biznesu państw ASEM,

luty 1997 r. – pierwsze spotkanie ministrów spraw zagranicznych państw ASEM,

wrzesień 1997 r. – spotkanie ministrów finansów i gospodarki państw ASEM,

3–4 kwietnia 1998 r. – drugi szczyt ASEM w Londynie, gdzie uzgodniono mechanizm współpracy w postaci Struktury Współpracy Azja-Europa (*Asia – Europe Cooperation Framework – AECF*) oraz powołano Grupę Studyjną (*Asia – Europe Vision Group*), której celem ma być opracowywanie średnio- i długoterminowych koncepcji współdziałania; szczyt odbywał się pod hasłem „Umocnienie partnerstwa między Europą i Azją (*Reinforcing the Partnership between Europe and Asia*)

marzec 1999 r. – drugie spotkanie ministrów spraw zagranicznych w Berlinie,

wrzesień 1999 r. – czwarte spotkanie Forum Biznesu państw ASEM,

październik 1999 r. – pierwsze spotkanie ministrów nauki i techniki w Pekinie,

20–21 października 2000 r. – trzecie spotkanie na szczycie ASEM w Seulu (Republika Korei).

W trzecim szczycie ASEM brali udział szefowie 15 państw UE plus przewodniczący Komisji oraz 10 państw azjatyckich, w tym 7 państw ASEAN (Brunei, Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur, Tajlandia i Wietnam), ChRL, Japonia i Republika Korei. Szczyt ten odbywał się pod hasłem „Partnerstwo na rzecz Dobrobytu i Stabilności w nowym Milenium” (*Partnership for Prosperity and Stability in the New Millenium*).

Motywy UE związane z nadaniem większej rangi stosunkom z państwami Azji można ująć w sposób następujący: po pierwsze, ekonomiczny dynamizm gospodarek stwarza naturalną zachętę, że wystarczy wspomnieć o rynku chińskim. O wadze tego argumentu dla UE świadczy fakt, że w 1996 r. państwa Azji Wschodniej importowały z „piętnastki” towary o wartości ponad 200 mld USD, a więc większej niż z USA. Po drugie, utrzymanie dialogu politycznego z państwami regionu Azji Wschodniej jest ważne ze względu na rangę ich geoeconomicznej i geopolitycznej pozycji. Po trzecie, ze względu na ukształtowanie się w gospodarce światowej trzech ośrodków oddziaływania: UE, Japonia i USA, konieczne jest wypracowanie form i procedur współdziałania, co dodatkowo wymuszają globalizacja procesów gospodarowania i liberalizacja międzynarodowego handlu oraz rynków walutowych i finansowych.

Dla państw Azji wschodniej ma to znaczenie tak ekonomiczne, jak i polityczne, przy czym poszczególne państwa i grupy państw kierują się nieco odmienną motywacją, godząc się na dialog z UE. Tak na przykład państwa ASEAN, dążąc do rozwoju stosunków z UE, chcą w ten sposób zrównoważyć dominację polityczno-ekonomiczną USA i Japonii w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Równie ważnym motywem jest wciągnięcie Chin do jeszcze jednej formy współpracy międzynarodowej celem uspokojenia obaw przed dominacją ze strony tego wyłaniającego się mocarstwa.

Stanowisko Chin, Japonii i Republiki Korei wobec dialogu z UE jest przede wszystkim uwarunkowane interesami ekonomicznymi. Utworzenie z dniem 1 stycznia 1993 r. Jednolitego Rynku w ramach UE oraz plany jej poszerzenia sprawiają, że dla tych trzech państw azjatyckich obecność ekonomiczna w Europie nabiera wyjątkowego znaczenia zarówno w sensie dostępu ich towarów na rynek europejski, jak i możliwości lokowania tam własnych inwestycji. W przypadku Chin chodzi także o przyciągnięcie inwestycji europejskich w związku z trwającą modernizacją gospodarki. Motywy polityczne odgrywają również ważną rolę, gdyż np. w przypadku Japonii istotne jest wyrobienie bardziej pozytywnego obrazu w Europie Zachodniej po historycznych doświadczeniach drugiej wojny światowej.

Dla ChRL dialog z UE ma duże znaczenie z uwagi na pozyskanie politycznego wsparcia dla starań o członkostwo w Światowej Organizacji Handlu oraz ze względu na konieczność zrównoważenia stosunków handlowych Republiki Chińskiej na Tajwanie z państwami Europy Zachodniej.

Obroty handlowe UE–ChRL rozwijają się bardzo szybko i w 1997 r. wyniosły one ponad 43 mld USD, zaś nadwyżka ChRL – ponad 4,6 mld USD. Ogółem udział Europy w handlu zagranicznym ChRL jest duży, gdyż wynosi 18,9%. Dla

porównania handel z państwami Azji stanowi 56% całości chińskiego handlu zagranicznego. Kwestia członkostwa ChRL w WTO ma duże znaczenie dla handlu z UE. W 1986 r. Chiny wystąpiły po raz pierwszy z wnioskiem o ponowne przyjęcie do GATT, którego członkiem były w latach 1948–1949. Należy jednak podkreślić, że zgoda na przystąpienie Chin do WTO w największym stopniu uzależniona jest od stanowiska USA i UE. ChRL z kolei domaga się przyznania jej statusu i obowiązków państwa rozwijającego się – co implikuje preferencje w dostępie do rynku państw rozwiniętych. UE oficjalnie popiera wniosek Chin o przyjęcie w poczet członków WTO, ale stawia zdaniem Chin zbyt wysokie wymagania, utrzymując, że kraj ten nie posiada gospodarki rynkowej, w związku z czym wobec chińskiego importu stosowane są restrykcje ilościowe i postępowania antydumpingowe²².

UE rozwija również intensywne kontakty ekonomiczne z Tajwanem. W 1999 r. wartość wzajemnych obrotów handlowych osiągnęła 33,5 mld USD. UE jest trzecim po USA i Japonii partnerem handlowym Tajwanu, podczas gdy dla UE Tajwan plasuje się na 10. miejscu. Inwestycje przedsiębiorstw międzynarodowych UE na Tajwanie wyniosły w 1999 r. 4,1 mld USD – co stanowiło 12,4% całości inwestycji na tej wyspie²³.

Struktura dialogu UE–Azja obejmuje trzy dziedziny, za które odpowiedzialni są ministrowie spraw zagranicznych (dialog polityczny), ministrowie gospodarki i handlu (współpraca gospodarcza), ministrowie finansów (finanse i cła). W związku z tym w okresie między spotkaniami na szczycie sesje ministrów w każdej z tych trzech dziedzin zapewniają ciągłość dialogu, jak również są okazją do inicjowania konkretnych programów współpracy.

W sferze współpracy politycznej, za którą odpowiedzialni są ministrowie spraw zagranicznych, dominują następujące zagadnienia i problemy: kwestia rozszerzenia ASEM (pod uwagę brane są kandydatury Australii, Nowej Zelandii, a także Indii); przygotowanie pod względem organizacyjnym i problemowym kolejnych spotkań na szczycie; instytucjonalizacja dialogu. W ramach współpracy politycznej przystąpiono do realizacji następujących przedsięwzięć: a) ustanowiono Fundację Azja–Europa z siedzibą w Singapurze, odpowiedzialną za wymianę naukową i kulturalną. Rząd Singapuru wyasygnował na ten cel 1 mln USD; b) w Tajlandii założono Centrum Technologii Ochrony Środowiska; c) zainicjowano uniwersytecki program wymiany Azja–Europa, którym objęci są uczeni i studenci.

Sferę współpracy gospodarczej koordynują ministrowie gospodarki i handlu. W tej dziedzinie podjęto i zrealizowano kilka bardzo istotnych przedsięwzięć. Przede wszystkim czterokrotnie zorganizowano Forum Biznesu. Zainicjowano także dwa ważne programy o charakterze opiniodawczo-konsultacyjnym. Zadaaniem obydwu jest opracowanie praktycznych rekomendacji dla rządów. W obydwu grupach państw powołano także zespoły badawcze, których rola polega na

²² Yong-sang-Cho, Chong-tae-Chung, *ASEM's Hopes and Apprehensions: An Interregional Organization in the 21 century*. Paper for the XVIIth World Congress of IPSA, Seul 1997.

²³ „Taipei Journal”, listopad 2000.

zbadaniu specyfiki procesów gospodarowania w Europie i w Azji, aby głębiej poznać przesłanki i możliwości współpracy, a także w celu zwiększenia skuteczności polityki makroekonomicznej. Uzgodniono także, że państwa członkowskie ASEM włączą się w realizację projektu rozwoju gospodarczego dorzecza rzeki Mekong.

Sfera finansów międzynarodowych, koordynowana przez ministrów finansów państw ASEM, początkowo zaowocowała konkretnymi programami współpracy, ale wynika to ze specyfiki tej dziedziny gospodarki i zarazem zróżnicowania systemów gospodarczych państw uczestniczących w dialogu. Podczas pierwszej konferencji ministrów finansów, którą zorganizowano we wrześniu 1997 r. w Paryżu, przeważała dyskusja i wymiana zdań dotycząca takich zagadnień, jak: liberalizacja rynków kapitałowych, współpraca banków centralnych, a także pomoc dla państw rozwijających się ASEAN. Nieoczekiwanie jednak sfera finansów międzynarodowych wyłoniła się jako ważna dziedzina współdziałania w ramach ASEM po drugim szczycie tego forum w Londynie na początku kwietnia 1998 r. Z inicjatywy Wielkiej Brytanii utworzono Fundusz Powierniczy (*ASEM Trust Fund*), który we współpracy z Bankiem Światowym będzie dokonywał ekspertyzy i służył pomocą techniczną w zakresie restrukturyzacji sektora bankowego i usprawnienia nadzoru bankowego państw Azji Wschodniej. Państwa UE zadeklarowały na ten cel około 30 mln USD. Podjęcie tych działań miało związek ze zmniejszeniem dynamiki rozwojowej części gospodarek wschodnioazjatyckiego regionu. Źródłem tych problemów było nadmierne zadłużenie przedsiębiorstw, które naraziło na szwank płynność banków. Znaczną odpowiedzialność za ten stan rzeczy ponoszą same banki, które niewłaściwie dokonywały wyceny ryzyka kredytowego. Okazało się, że w tej dziedzinie doświadczenie zachodnioeuropejskie może być pomocne w sanacji sektora bankowego państw wschodnioazjatyckich. Zainteresowanie państw UE tą dziedziną współpracy bierze się stąd, że część z nich udzieliła znacznych kredytów państwom Azji Wschodniej. Na przykład zobowiązania Tajlandii, Republiki Korei, Indonezji i Malezji wobec banków niemieckich w połowie 1997 r. wyniosły około 32 mld USD. Na nieco mniejsze sumy opiewały zobowiązania wobec Francji i Wielkiej Brytanii.

W krótkiej jak do tej pory historii ASEM, wyznaczonej przez trzy spotkania na szczycie, najważniejszy okazał się trzeci szczyt, który miał miejsce w Seulu w dniach 20–21 października 2000 roku. Wniosek taki jest uprawniony, jeśli weźmie się pod uwagę rangę przyjętych dokumentów i oświadczeń oraz liczbę podjętych inicjatyw.

Pierwszym z ważnych dokumentów było wspólne oświadczenie przywódców państw biorących udział w szczycie seulskim (*Chairman's Statement*). Oceniono w nim w sposób jednoznacznie pozytywny proces ASEM na przełomie tysiącleci i uzgodniono, że następny szczyt odbędzie się w Kopenhadze. Analizując oświadczenie, można zauważyć następujące problemy, które zostały uznane za ważne we współpracy Europa–Azja. Są to: dialog polityczny, współpraca w dziedzinie handlu i finansów oraz w sferze społecznej i kulturalnej²⁴.

²⁴ *The 3 Asia-Europe Meeting, Chairman's Statement*, <http://www.asem3>.

Drugi dokument przyjęty podczas ASEM–3 zatytułowano „Struktura Współpracy Azja–Europa 2000”. W przeciwieństwie do pierwszego, który charakteryzuje się ogólnikowością deklaracji i intencji, jest on bardzo konkretny w swej treści, ponieważ wyszczególniono w nim koncepcje wybiegające w przyszłość, zasady, cele i mechanizmy współpracy.

Mówiąc o celowości dialogu, stwierdza się w nim m.in.: „Możliwości synergii między Europą i Azją są ogromne, nie tylko dla partnerskiej i wzajemnie korzystnej współpracy obydwu stron, ale także dla całej współpracy międzynarodowej, oddziałując pozytywnie na bezpieczeństwo, bogactwo i zrównoważony rozwój oraz budowę nowego ładu politycznego i ekonomicznego, uwzględniającego aktualne zmiany w stosunkach międzynarodowych w postaci globalizacji”.

Co się tyczy zasad współpracy, to ustalono, że ASEM powinna mieć nieformalny charakter. Jest ona koordynowana przez oddelegowanych przedstawicieli ministerstw spraw zagranicznych państw uczestników. Dialog przywódców w ramach ASEM powinien stymulować i ułatwiać interakcje i kontakty prywatnego biznesu oraz obywateli z obydwu regionów. W dokumencie tym wymieniono również katalog najważniejszych problemów, które powinny być objęte dialogiem międzyregionalnym. Są to: reforma ONZ, rozbrojenie i nieprolifерacja broni masowego rażenia, ochrona środowiska i rozwój międzynarodowy, zwalczanie rasizmu i ksenofobii, transgraniczna przestępczość, przyjęcie nowych członków do WTO (zwłaszcza Chin), handel międzynarodowy, finanse międzynarodowe²⁵.

Trzecim dokumentem przyjętym przez uczestników szczytu była deklaracja na temat pokoju na Półwyspie Koreańskim (*Seul Declaration for Peace on the Korean Peninsula*), w której podkreślono historyczne znaczenie spotkania przywódców obydwu państw koreańskich w czerwcu 2000 r. oraz wyrażono poparcie przywódców ASEM dla wewnątrzkoreańskiego dialogu.

Znaczenie i konsekwencje międzyregionalnego dialogu ASEM odnoszą się do państw biorących w nim udział, wewnątrzregionalnych stosunków Azji i Pacyfiku oraz globalnego systemu stosunków międzynarodowych.

Z punktu widzenia państw biorących udział w ASEM największe oczekiwania i nadzieje wiążą się z problematyką ekonomiczną, co samo w sobie ma już wymiar polityczny. Bierze się to stąd, że w Europie i w Azji istnieje silne zainteresowanie rozwojem handlu i inwestycji w obydwu kierunkach, stąd podjęcie dialogu ASEM ma spełniać następujące funkcje: a) stwarzać korzystne warunki do nieskrępowanego działania praw rynku i swobody konkurencji; b) zapewniać lepszą współpracę sektora publicznego i prywatnego w poznawaniu i zdobywaniu informacji o rynkach innych państw; c) eliminować wszelkie przeszkody uniemożliwiające działalność przedsiębiorstwom międzynarodowym i udzielanie wzajemnych gwarancji dotyczących bezpieczeństwa inwestycji; d) wypracować takie mechanizmy współpracy, które będąc zgodne ze standardami WTO, eliminowałyby spory polityczne i handlowe²⁶.

²⁵ *Asia-Europe Cooperation Framework 2000*, <http://www.asem3>.

²⁶ Tamże.

Uwzględniając wewnątrzregionalny kontekst stosunków międzynarodowych, należy podkreślić, że dialog ASEM ma całkiem poważne konsekwencje dla regionalnego układu sił, gdyż paradoksalnie przyczynia się do ożywienia dyskusji na temat celowości powołania Ugrupowania Ekonomicznego Azji Wschodniej (*East Asian Economic Cacus – EAEC*). Kiedy w styczniu 1996 r. ministrowie spraw zagranicznych reprezentujący azjatyckie państwa w ASEM (tj. ASEAN oraz Chiny, Japonia i Republika Korei) spotkali się w Tajlandii w celu omówienia przygotowań do szczytu, okazało się, że skład tego forum odpowiada propozycji premiera Malezji Mohammada Mahathira dotyczącej utworzenia EAEC. Tak więc dialog ASEM ma swój wkład w określenie tożsamości polityczno-strategicznej państw Azji Wschodniej, która będąc stroną w dialogu z Europą, przedstawia jednolite stanowisko, wyraża własne specyficzne interesy oraz prezentuje własne wizje regionalnego i globalnego ładu międzynarodowego.

Jeden z wybitnych znawców problematyki Azji Wschodniej widzi funkcje dialogu ASEM w szerszej perspektywie jako spotkania Wschodu i Zachodu, jako międzykulturowe interakcje lub też jako konfrontację wartości reprezentowanych przez Europę i Azję. Dialog ten stwarza wyjątkową okazję do wymiany idei i praktycznych doświadczeń, a także uczenia się. Na przykład dla państw Azji, a zwłaszcza dla Japonii, bardzo użyteczne mogą być doświadczenia gospodarek europejskich związane z zapewnieniem wzrostu gospodarczego w warunkach poziomu rozwoju starzejącego się społeczeństwa. Równie wartościowe i godne naśladowania dla Azji są europejskie rozwiązania w sferze polityki społecznej. Bardzo cenne dla państw Azji mogą być europejskie doświadczenia związane z zachowaniem tożsamości kulturowej w warunkach globalizacji oraz ofensywy amerykańskiej kultury masowej. Dla państw Azji oznacza to odczytywanie i interpretowanie na nowo wartości Zachodu oraz ich asymilację i internacjonalizację. Dziedzina, w której wymiana doświadczeń jest szczególnie potrzebna, wiąże się z rolą kobiet we współczesnym społeczeństwie, zmianami w strukturze rodziny oraz rynku pracy²⁷.

Dialog ASEM oparty na wspólnocie interesów obydwu stron nie jest bezkonfliktowy, gdyż zarówno różnice międzykulturowe, jak i duża odległość geograficzna uniemożliwiają tworzenie odpowiednio wysokiego poziomu zaufania. Potwierdza się to w sferze praw człowieka, gdzie wyrażenie ujawniają się różnice w podejściu obydwu stron dialogu. Chodzi tu o dwa problemy. Pierwszy z nich to krytyka poczynań Indonezji na Timorze Wschodnim wobec zamieszkującej tam ludności chrześcijańskiej. UE czyni to pod wpływem nacisków Portugalii, która chce w ten sposób dać wyraz zainteresowaniu losem ludności swej byłej kolonii. O wiele ważniejszym czynnikiem różnicującym jest stosunek do sytuacji w Birmie, która od 1997 r. weszła w skład ASEAN, co spotkało się z krytyką państw Zachodu ze względu na stan przestrzegania praw człowieka w tym kraju. Sprzeciw państw UE spowodował, że Birma jako członek ASEAN nie została zaproszona na drugi szczyt ASEM w Londynie w 1998 roku.

²⁷ M. Naritaka, *Economic Study of ASEM*, „Journal of Japanese Trade and Industry” 1997, nr 5, s. 11–16.

Funkcje dialogu ASEM ograniczają się do gospodarki, kultury i nauki, gdyż w ważnej sferze, jaką jest bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie, możliwości oddziaływania Europy okazują się ograniczone w porównaniu z możliwościami Stanów Zjednoczonych. W sferze militarnej państwa europejskie są prawie nieobecne w regionie, z wyjątkiem Wielkiej Brytanii, która jest sygnatariuszem Pięciosronnego Porozumienia Obronnego. Zdaniem wspomnianego już G. Segala, Europa może wnieść swój pośredni wkład w utrwalanie bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku w ten sposób, że biorąc odpowiedzialność za własne bezpieczeństwo, zwolni USA z części wydatków i obowiązków zbrojnych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa w Europie. W wyniku tego Stany Zjednoczone będą mogły zwiększyć swój wkład w bezpieczeństwo regionu Azji i Pacyfiku. Wylania się w ten sposób jeszcze jedna dziedzina współdziałania w ramach ASEM, przejawiająca się w tym, że państwa Azji i Europy powinny uczynić wszystko, co możliwe, aby zapewnić amerykańską obecność w regionie jako najważniejszą gwarancję bezpieczeństwa²⁸. Obrazuje to ścisłą współzależność między bezpieczeństwem na obszarze euroatlantyckim i w regionie Azji i Pacyfiku.

Z punktu widzenia globalnego systemu stosunków międzynarodowych ASEM spełnia jeszcze jedną ważną funkcję: oznacza mianowicie instytucjonalizację jednej z trójstronnych relacji między Azją, Europą i USA, gdyż pozostałe relacje USA–Azja i USA–Europa zostały już zinstytucjonalizowane. Tworzy się w ten sposób trójkąt, którego bokami są: ASEM, APEC i NATO. Problem jednak polega na tym, że relacja ASEM jest najsłabszym (a w sensie geometrycznym najdłuższym) bokiem tego trójkąta, co oznacza, że trójbiegunowa struktura stosunków międzynarodowych bazująca na ASEM, APEC i NATO nie jest w pełni zrównoważona, a przez to stwarza okazję do międzyblokowej czy międzyregionalnej rywalizacji. Należy wszakże wziąć pod uwagę i taką okoliczność, że pełne zrównoważenie trójkąta przez daleko posuniętą instytucjonalizację ASEM może oznaczać w praktyce zmniejszenie znaczenia amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa i obecności albo w Europie, albo w regionie Pacyfiku. Problem jednak polega na tym, czy państwa UE lub Europa jako całość są w stanie podjąć takie geostrategiczne wyzwanie i (lub) czy USA są skłonne zmniejszyć swe zaangażowanie i rolę w jednym z tych regionów, co w istocie oznaczałoby pomniejszenie ich hegemonistycznej roli w stosunkach międzynarodowych. Biorąc pod uwagę fakt, że USA z rezerwą przyjmują upodmiotowienie regionu Azji Wschodniej w stosunkach międzynarodowych przez dialog ASEM, nie należy oczekiwać, aby kraj ten zrezygnował z funkcji najważniejszego gwaranta bezpieczeństwa w Europie i regionie Azji i Pacyfiku, gdyż w przeciwnym razie oznaczałoby to osłabienie jego globalnej roli.

²⁸ G. Segal, *Thinking Strategically about ASEM: The Subsidiarity Question*, „The Pacific Review” 1997, nr 1, s. 130–132.

MOŻLIWOŚCI POWSTANIA UGRUPOWANIA REGIONALNEGO AZJI WSCHODNIEJ

Jak już wspomniano w poprzedniej części, każdy szczyt ASEM stwarza okazję do postawienia pytania o możliwość powstania zinstytucjonalizowanej grupy państw Azji Wschodniej, ponieważ państwa te w stosunku do UE identyfikują się jako jeden blok, opierając się na wartościach azjatyckich wywodzących się z konfucjańskiej tradycji. Czy tak kształtowana tożsamość jest wystarczającą podstawą do formowania się wspólnych interesów, tym bardziej że same te państwa prowadzą dialog między sobą w formule 10+3 tzn. 10 państw członkowskich ASEAN plus Japonia, ChRL, Republika Korei. Odpowiedź musi być przecząca ze względu na wyraźną tendencję do różnicowania Azji Wschodniej na dwie grupy państw, tj. Azję Północno-Wschodnią i Azję Południowo-Wschodnią.

Kryteria takiego rozróżnienia są dwojakie.

Po pierwsze, Azja Północno-Wschodnia to wielkie państwa, dysponujące potężnymi gospodarkami, tj. ChRL, Japonia i Republika Korei, z których dwa pierwsze pretendują do odgrywania wiodącej roli w regionie. Natomiast państwa Azji Południowo-Wschodniej to w większości kraje małe i średnie, dysponujące gospodarkami rozwijającymi się (poza Singapurem).

Po drugie, wyraźnie zróżnicowało się tempo rozwoju gospodarczego obydwu grup państw. Otóż w dekadzie poprzedzającej finansowy kryzys azjatycki w 1997 r. gospodarki głównych państw Azji Południowo-Wschodniej, tj. Indonezji, Malezji, Filipin, Singapuru i Tajlandii, notowały przeciętny roczny wzrost gospodarczy w wysokości 7,3%, podczas gdy ChRL (razem z Hongkongiem), Republika Korei i Tajwan rozwijały się w tempie 8,1%. Po kryzysie azjatyckim różnice w tempie rozwoju jeszcze się pogłębiły, ponieważ w 1999 r. gospodarki Azji Północno-Wschodniej odnotowały 6,6% wzrostu po spadku 0,1% w 1998, podczas gdy wzrost w Azji Południowo-Wschodniej wyniósł 3,8% po spadku 6,2% w 1998 roku.

W ocenach ekonomistów gospodarki Azji Północno-Wschodniej wykazują się większą dynamiką rozwoju i innowacyjnością, większą kapitalizacją giełd, atrakcyjnością, inwestycyjną a także większymi możliwościami wdrażania „nowej gospodarki” (Internet, handel elektroniczny). Wyjątkowo dużą rolę wśród nich odgrywa gospodarka ChRL, której siła przyciągania stale rośnie – 60% zagranicznych inwestycji lokowanych w regionie trafia do ChRL. W rankingu międzynarodowego biznesu gospodarka ChRL lokuje się na drugim miejscu po USA pod względem atrakcyjności inwestycji produkcyjnych²⁹. Ukazujący się w Hongkongu ekonomiczny tygodnik „Asiamoney” sporządził następujący ranking gospodarek Azji Wschodniej w 2000 roku.

²⁹ „International Herald Tribune” z 25 listopada 2000 r.

Tabela 6
Międzynarodowy ranking gospodarek Azji Wschodniej

Perspektywy rozwoju Azji			Ranking gospodarek według ryzyka inwestycyjnego		
Miejsce w Azji	Miejsce w świecie	Gospodarki	Miejsce w Azji	Miejsce w świecie	Gospodarki
1	2	Brunei	1	13	Japonia
2	18	Australia	2	14	Singapur
3	21	Singapur	3	18	Australia
4	24	Nowa Zelandia	4	22	Nowa Zelandia
5	25	Tajwan	5	24	Tajwan
6	29	Rep. Korei	6	27	Hongkong
7	34	Japonia	7	36	Brunei
8	36	Hongkong	8	37	Rep. Korei
9	38	Kambodża	9	44	Malezja
10	41	ChRL	10	45	ChRL
11	46	Malezja	11	47	Tajlandia
12	58	Makau	12	59	Indie
13	65	Tajlandia	13	63	Filipiny
14	66	Malediwy	14	72	Fidżi
15	68	Indie	15	85	Sri Lanka

Źródło „Taipei Journal” z 22 grudnia 2000 r.